

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponent

**Pracoviště opONENTA,
institute**

Mgr. Jan Kubica, Ph.D.

*Život ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století
v multikulturních regionech střední Evropy na základě
autobiografických próz německy píšících autorů – Ota
Filip, Horst Bienek a další.*

doc. PhDr. Ľudovít Petraško, PhD.

Univerzita Prešov

Jan Kubica

Život ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století v multikulturních regionech střední Evropy na základě autobiografických próz německy píšících autorů – Ota Filip, Horst Bienek a další
(posudok)

Z literárnej autobiografie ako aj historického bádania vychádza práca J. Kubicu venovaná fenoménu, ktorý sa po štyri desaťročia obchádzal mlčaním alebo sa rovno tabuizoval: zánik multietnického spoločenstva predovšetkým na severe Moravy, likvidácia nemeckého živlu po vojne, reflektovanie príčin.

V centre pozornosti stojí dielo dvoch autorov, takpovediac reprezentatívnych, zároveň zásadne odlišných, jednako spája ich dielo „*poměrně úzká vazba na daný region, tedy severní Moravu a Horní Slezsko*“. Zatiaľ čo Filip začal po nemecky písať až v exile, kam sa odobral, ako dnes vieme, za dosť nejasných okolností, Bienek jazyk voliť nemusel, kritériom jeho sliezskej identity je práve jazyk: „*Heimat ist für mich in erster Linie die deutsche Sprache*.“ Inak sa ich osudy odlišujú: zatiaľ čo Bieneka stalinská justičná mašinéria na desať rokov vykázala do gulagu, Filip, ukázalo sa roky neskôr, fungoval po príchode do spolkového Nemecka ako konfident československej eštébé.

Svedectvo, aké podáva literatúra, konfrontuje autor s výsledkami historického bádania. Vychádza tak z literárneho diela ako i „*ze spontánního vyprávění pamětníků (orální historie) a z odborných historiografických textů*“, totiž tam, kde by fabulácia mohla oslabiť spoľahlivosť svedectva, jeho výpovednú hodnotu. Do textu zakomponuje rozsiahly exkurz do histórie (s. 128), inde sa literárna výpoveď konfrontuje s konštatovaním popularizátora histórie v nemeckej televízii: „*O deportacích píše také Guido Knopp...*“ (121), alebo sa spisovateľ hodnotí žoviálne: *Bienek měl tedy štěstí*, 122. Ibaže autor takto akoby strácal zo zreteľa pôvodný zámer, ak ťažisko presúva z literatúry na históriu.

Práca je sice venovaná súžitiu viacerých etník na severe Moravy a jeho literárnemu stvárneniu, no autor rozširuje predmet bádania aj o vzdialenejšie končiny, popravde, nie celkom zdôvodnene, keďže nie je v jeho možnostiach obsiahnuť problematiku komplexne. V rozsiahlej pasáži sa venuje vzťahom medzi Čechmi a Nemcami v Litoměřiciach, s. 172, prostredníctvom citátu sa dotkne masakry na moste v Ústí n. L., 187. (Zíde sa pripomenúť hromadnú popravu evakuantov zo Spiša, ktorú takisto v lete 1945 na Švédskych šanciach pri Přerove vykonali revolučné gardy.) Popritom sa dopátra nejedného paradoxného poznatku, napríklad, že pri divom vyhánaní vykazovali ženy miestami väčšiu krutosť a skôr sa dopúšťali excesov (189), prekvapuje aj informácia o účasti vlasovcov na represáliách, 92.

Okrajovo pojal Kubica do svojej práce aj obdobne koncipované diela ďalších autorov, niekdajších vyhnancoch či presídlencov, knihy spomienok, záznamy. Tie vykazujú rozličnú mierou autenticity, ich zámerom bolo, ako sa zdá, pripomínať, nie obžalovať. (Zoznam sa dá rozšíriť napr. o román Ernsta Vasovca *Vor dem Fenster die Nacht*.)

Vzhľadom na žánrovú neurčitosť textov vykazuje autor neistotu pri určovaní ich príslušnosti. Bienekovu hlivickú tetralógiu označuje ako knihu spomienok či návrat „*do dětství ve vzpomínkách*“, najskôr ide o literárnu autobiografiu. Ťažšie je akceptovať, ak z tohto dôvodu mieša fakt s fikciou a spisovateľa priamo stotožňuje s postavou: „*Vraťme se teď opět do Filipova německého školního prostředí, které*

ho deptalo napríklad v osobe národnosocialistického učiteľa Herberta Nitschkeho“, 28 (prítom sa dielo, *Sedmý životopis* označuje ako „autobiografický román“).

Texty sa hodnotia z hľadiska nie ich umeleckých kvalít, a takmer výlučne historickej výpovednej hodnoty. Pokusy o interpretáciu sa nájdu skôr sporadicky, na úrovni deskripcie: „Text je členěn jen do odstavců, které jsou místy odděleny mezerami, vyprávění v ich-formě střídající popis prostředí cely...“, 135.

Sporadické sú nepresnosti: nie *Sovietska* či *sovietska*, ale Červená armáda porazila Hitlera, láger na Ďalekom východe sa v našej transkripcii volá *Vorkuta*, Bienekova próza v českom preklade zas *Kobka*, nie *Cela*. Náležité by bolo písať ženské priezviská s koncovou –ová (teda nie *Christa Reinig*).

Nie vždy je jasné, podľa akého kľúča sa isté informácie umiestňujú raz do textu, inde pod čiaru. Každopádne ta patrí povedzme údaj, vo vzťahu k téme irelevantný, že KSČ „měla v městské části Slezská Ostrava... po posledních předválečných volbách v roce 1935 největší zastoupení“ atď., s. 16.

Z toho, že Kubica nerecipuje Filipovo dielo ako uzavreté autorovou smrťou a pri jeho interpretácii priebežne používa prézens (*Od roku 1999 žije v Murnau v Horním Bavorsku* a i.), možno usudzovať, že ide o rozšírenú verziu staršej práce. Na viacerých miestach opakuje už povedané – na čo explicitne upozorňuje –, prípadne avizuje informáciu, ktorú mieni neskôr rozvinúť: „jak jsme už naznačili ve druhé kapitole“, inde zas: „K tomuto tématu se v této kapitole ještě dostaneme. Následně si ukážeme situaci, kdy atď“.

Očividne sa autochtónne viacnárrodné spoločenstvo na severnej Morave utváralo z národnostných komponentov, onen špecifický typ Slezana či Hornoslezana mentálne vstrebal znaky tak slovanského ako nemeckého živlu: „...identita (má) v Horním Slezsku spíše charakter regionální“. Jazyk ako kritérium etnickej príslušnosti pokladá Kubica za problematický, rozhodujúca je z jeho pohľadu príslušnosť k regiónu.

Súžitie Nemcov a Čechov bol, ukázalo sa po jeho zániku, fenomén užitočný pre obe strany. Vyhnancom chýbal v Nemecku český živel, tým, čo ostali zasa nemecký – paradox podmienený práve špecifickou, po stáročia utváranou identitou. (Isté paralely sa núkajú so Spišom: vzťah medzi majoritným slovenským obyvateľstvom a nemeckou menšinou nevykazoval vcelku konfliktnú povahu – ak u karpatských Nemcov opomenieme nostalgiu za starým Uhorskom a odmietavý postoj k ČSR –, a to až dokiaľ sa v 30. rokoch nezačali radikalizovať.)

Umsiedlung alebo *Vertreibung* – príznačne odlišný bol i postoj oboch nemeckých štátov k historickému faktu. Aj tam, kde jestvovali podmienky na reflexiu zo zrejmých príčin sa okolo témy *odsunu* (použijeme neutrálne označenie) prechádzalo po špičkách. Pripomínali ho predovšetkým niekdajší vyhnanci, ich landsmanshaftom venovali médiá v Spolkovej republike istú, čoraz vľahnejšiu pozornosť. Zatiaľ na druhej strane železnej opony ich paušálne označovali za revanšistov.

Prednosť práce vidím hlavne v nastolení problematiky, ktorá otvára ďalšie možnosti výskumu. Nastoluje aj otázky: Nakoľko je práve jazyk podstatný pre utváranie identity v multietnickom priestore? Nakoľko možno literárne štylizovanú výpoveď pokladať za historické svedectvo? Napriek vcelku solídному výkonu, ktorý autor odviedol, mi v jeho práci chýba výraznejšie sformulované vlastné stanovisko, ktoré by presahovalo úroveň rešerše či inventúry. Takisto by sa zišla premyslenejšia organizácia materiálu, bez digresíí, ktoré presahujú rámec vymedzený témou či názvom kapitoly.

Napriek spomínaným čiastkovým výhradám práca ako celok spĺňa požiadavky, aké sa štandardne kladú na úroveň habilitačných prác v príslušnom odbore (germánske literatúry). Odporúčam na obhajobu.

Prešov, január 2021

Doc. PhDr. Ľudovít Petraško, PhD.